

POVOJNOVÉ POLITICKÉ MYSLLENIE

Political Thought since 1945 (Politické myslenie od r. 1945). Edited by Leonard Tivey and Anthony Wright. Aldershot, Edward Elgar 1992, England, 222 s.

V anglosaskom svete vychádza každoročne vari desiatka rôznych filozofických a sociologických čítaniek a antológií, ktoré – aspoň podľa názoru zostavovateľov – predstavujú najdôležitejšie príspevky k tematizácii a riešeniu problémov v týchto disciplínach. Spravidla sú tieto čítanky korelované s prednáškami na významnejších univerzitách, takže výber textov hovorí nielen o tom, čo sa v danom okruhu problémov považuje za najdôležitejšie, ale i o tom, čo a ako sa prednáša, ktoré idey budú tvoriť pozadie myslenia dnešných študentov.

Oboznamovanie sa so stavom súčasného myslenia prostredníctvom antológií ma nesporne mnoho predností: svoj názor si môžem vytvoriť v priamej konfrontácii s iným názorom, nie v konfrontácii s názorom o názore. Myšlienka z prvej ruky je preda len niečo iné ako myšlienka sprostredkovaná interpretáciami. Na druhej strane má však tento prístup i niekoľko nevýhod. Málokto autor dokáže prezentovať svoje názory v takej koncentrovanej podobe, aby 20-30 strán naozaj reprezentovalo kvalitu jeho myslenia. A ak to dokáže, tak málokedy je takto koncentrovaný text zrozumiteľný bez komentárov a dodatočných vysvetlení.

Možno práve takéto úvahy o nevýhodách prezentácie panorámy súčasného myslenia prostredníctvom výberu pôvodných textov viedli k tomu, že v poslednom období začínajú častejšie vychádzať knihy, v ktorých sa ich autori pokúšajú monografickým spôsobom predstaviť základné ideové iniciatívy súčasnosti.

Jedným z takýchto pokusov je i kniha, ktorú zostavili Leonard Tivey a Anthony Wright (obidvaja pôsobia na univerzite v Birminghame). Kniha nesie podtitul *Filozofia, veda, ideológia*. Chce teda zachytiť celé spektrum súčasného politického myslenia. A keďže jej autori si uvedomujú rizikovosť každého výberu, venovali knihu „všetkým tým politickým mysliteľom, ktorí – nakoniec po dlhých úvahách – neboli vybraní“.

Kniha má osem kapitol. V prvej kapitole L. Tivey načrtáva „mapu“ súčasného politického myslenia. Nasledujúce kapitoly sú potom venované tým mysliteľom, ktorí „nakoniec boli vybraní“. Sú to Hannah Arendtová (píše o nej Margaret Canovanová), Róbert Dahl (autorom kapitoly o ňom je L. Tivey), Jürgen Habermas (svoje názory na jeho politické myslenie prezentujú Howard Williams a Jon Fearon-Jones), F. A. Hayek (jeho dielo analyzuje Norman Barry), C. B. Macpherson (kapitola o ňom napísal A. Wright), Michael Oakeshott (jeho ideový portrét nakreslil Róbert Eccleshall) a John Rawls (uvažuje o ňom Peter Lassman).

Pozrite sa teraz trochu podrobnejšie na niektoré z kapitol tejto knihy. Pre nás vari najzaujímavejšou je prvá a najdlhšia kapitola napísaná L. Tiveym. Je to vlastne malá monografia o politickom myslení v povojnovom období. Sféra politického myslenia je zložito členená a každé jej „zobrazenie“ je zjednodušením. L. Tivey poukazuje predovšetkým na kontextuálnosť politického myslenia. Politické myslenie je vždy aj „reakciou“ na politické dianie, rozvíja sa pod vplyvom filozofického myslenia a inšpiruje sa i vývinom špeciálnych vied. Zároveň však vyrovnávanie sa s „novými“ skutočnosťami prebieha v rámci variovania „starých“ sporov, sporov o ľudskej podstate, sporov o povahu poznávania spoločenskej skutočnosti, sporov o vzťah medzi poznávaním a hodnotením. Zobrazenie vývinu politického myslenia

nemôže byť jednoducho „chronológiou“, mnohé diela získavajú ohlas až neskoršie, iné nadobúdajú vplyv v niekoľkých, podstatne odlišných interpretáciách. Podstatná problematika dnešného politického myslenia je však formulovaná v štyridsiatych rokoch, vtedy kľúčové postavenie získava pojem totalitarizmu ako teórie, ktorá má zachytiť spoločné črty komunizmu i fašizmu, oživa liberalizmus, formuje sa neomarxizmus a katolícke sociálno-politické myslenie akceptuje demokraciu ako dobove primeranú formu politického života. Pozoruhodný je vývoj v oblasti politických vied; v tomto období sa ušľachťuje ich problematika a metódy výskumu. Kľúčovou udalosťou je „behaviorálna revolúcia“ a spory okolo nej. Zároveň však pre politické myslenie je charakteristická koexistencia spôsobov myslenia, ktoré sa orientujú podľa vysvetľovacích postupov „prísnych“ vied a spôsobov myslenia, ktoré sú typické pre historiografiu. Možno práve napätie medzi týmito dvomi tendenciami je hlavným motorom vývinu uvažovania o politickom živote.

Výber konkrétne prezentovaných stanovísk je vedený snahou ukázať na základné „kryštalizačné jadrá“, okolo ktorých sa sústreďovalo politické myslenie po druhej svetovej vojne, ukázať koncepcie, ktoré vymedzovali hranice platného „diskurzu“. Ak myslenie J. Rawlsa budeme považovať za „stred“, potom ľavicovo orientované myslenie predstavujú diela J. Habermasa a C. B. Macphersona a pravicové myslenie diela M. Oakeshotta a F. A. Hayeka. Rozlíšeniu „pravicový“ – „ľavicový“ môžeme prikladať rôznu váhu, stotožniť ho dokonca s rozlíšením „dobrý“ a „zlý“ a „predsa len nesmieme zabudnúť, že tieto rozličné myšlienkové iniciatívy tvoria súčasť jedného diskurzu. Diskurzu, ktorý sa vytvára práve v polemikách medzi týmito rôzne orientovanými myšlienkovými iniciatívami. Pripomeňme aspoň tri.

Jürgena Habermasa autori (H. Williams a Jon Fearon-Jones) predstavujú na pozadí myslenia K. Marxa a predstaviteľov frankfurtskej školy, upozorňujú na to, že u Habermasa už od začiatku veľmi dôležitú úlohu hrali kantovské myšlienkové motívy, predovšetkým problém verejnosti. V centre Habermasovho myslenia je však problém komunikácie, analýza podmienok autentického komunikatívneho konania. Práve komunikačné aspekty spoločenských vzťahov zostali mimo Marxovej pozornosti, a preto sa marxizmus ani nedokázal stať skutočnou filozofiou emancipácie. Koncepcia ideálnej jazykovej situácie, ktorá je potenciálne prítomná v každom komunikačnom akte, umožňuje formulovať kritickú teóriu spoločnosti; teóriu, ktorá analyzuje prekážky autentickej komunikácie. Habermasova analýza komunikatívneho konania sa rozvíja na pozadí vyrovnávania sa temer so všetkými významnejšími myšlienkovými iniciatívami súčasnosti, čo, pravda, neobyčajne sťažuje identifikáciu vlastných Habermasových názorov. Myslím však, že práve to sa autorom tejto kapitoly podarilo. V záverečných častiach sa rekapituluje spor Habermasa a Gadamera. Tento spor – ide v ňom predovšetkým o interpretačné hodnotenie osvietenstva – je v mnohom kľúčový pre západoeurópske myslenie posledného dvadsaťročia. Habermas zastáva názor, že projekt osvietenstva, i keď nevyhnutne v modifikovanej podobe, si i dnes zachováva emancipačný potenciál a nemožno sa ho zriekať. Habermasovi kritici, predovšetkým H. G. Gadamer sú voči osvietenstvu oveľa skeptickejší.

Za najoriginálnejšieho anglického politického mysliteľa býva často považovaný Michael Oakeshott (1901-1990). Jeho prvá a najdôležitejšia kniha *Skúsenosť a jej spôsoby* vyšla v roku 1933, vplyv nadobúda až o štyridsať rokov neskoršie. Podľa Oakeshotta je skutočnosť pre nás prístupná len prostredníctvom koherentných vzorov myslenia, prostredníctvom konkrétnych spôsobov skúsenosti. Oakeshott zdôrazňuje autonómiu rozličných druhov skúsenosti, pričom každý druh skúsenosti je sebestačný. Autonómia rozličných spôsobov skúsenosti znamená, že politika nie je vedou o zdokonaľovaní človeka, ale praktickou aktivitou, ktorá – pokiaľ nechce byť deštruktívnou – musí rešpektovať spôsoby, zvyky a pravidlá konania špecifické pre dané spoločenstvo. Oakeshott a jeho nasledovníci ostro odmietajú všetky pokusy o „racionalistickú“ politiku, o politiku chápanú ako realizáciu určitých abstraktných princípov. Dôležitú úlohu v politickom diskurze posledného dvadsaťročia zohrávalo i Oakeshottovo

rozlíšenie medzi CIVITAS A UNIVERSITAS, medzi spoločenstvom utváraným primárne uznávaním istého súboru pravidiel riešenia konfliktov a spoločenstvom, ktoré sa utvára na základe snahy o uskutočnenie istého zámeru. Je zrejmé, že konzervativizmus uprednostňuje spoločenstvá prvého typu.

Pri určovaní „paradigmy“ politického myslenia v poslednom štvrtstoročí významnú úlohu zohralo dielo F. A. Hayeka. I keď svoje základné myšlienky Hayek formuloval už v prvej polovici štyridsiatych rokov, reálny vplyv získava oveľa neskôr. Norman Barry rozoberá najprv Hayekovu sociálnu „ontológiu“ (rozlíšenie medzi nomos a taxis) a koncepciu poznania (zdôraznenie úlohy „lokálneho“, neobjektivistického poznania) a potom sa sústreďuje na analýzu trhu ako primeranej podoby koordinácie ľudskej činnosti v podmienkach „rozšírených“ spoločností. Veľa pozornosti venuje Hayekovej skepse voči demokracii ako vláde väčšiny, jeho obhajobe konštitucionalizmu. Hayekovo myslenie je i upozornením na nesamozrejmosť väzby medzi liberalizmom a demokraciou.

Autorom jednotlivých kapitol išlo predovšetkým o identifikáciu základných ideí jednotlivých mysliteľov, ako aj o to, ukázať, akými smermi sa rozvíjala diskusia a polemika okolo týchto ideí. Podarilo sa im načrtnúť plastický obraz súčasného politického myslenia. Obraz, ktorý možno korigovať, dopĺňať, ktorý však umožňuje orientovať sa v spleti súčasných myšlienkových iniciatív. I politické myslenie posledného desaťročia tohto storočia, čo ako „iné“, sa rozvíja nadväzovaním, často veľmi polemickým, práve na tie myšlienkové koncepcie, ktoré sú predstavené v recenzovanej knihe. Možno si len priať, aby sa táto kniha vo väčšom počte dostala aj do našich knižníc.

František Novosád

SPOZNANIE ZMYSLU SPOLUNÁLEŽITOSTI – NOVÁ PARADIGMA

F. CAPRA – D. STEINDL-RAST – T. MATUS: Wendezeit im Christentum (Čas obratu v kresťanstve). Bern, München, Wien, Scherz Verlag, 1991, 286 s.; anglický originál: A Sense of Belonging (Zmysel spolunáležitosti), 1991.

Viac ako dvadsať rokov trvajúce dialógy rozvíjané v esalenskom ústave v objatí kalifornskej prírody medzi takými osobnosťami, akými nesporne sú Aldous Huxley, Abraham Maslow, Fritz Peris, Buckminster Fuller, Stanislav a Kristína Grofovci, Alan Watts, Gregory Bateson, Charlotte Selverová, Joseph Campbell, Fritjof Capra a i., priniesli ďalšie svoje ovocie. V týchto tvorivých intelektuálnych stretnutiach stala sa centrálnou nielen otázka vzťahu človeka k človeku, ale aj človeka k celej prírode. V kontexte riešenia tohto problému sa podarilo od roku 1985 postupne priblížiť aj stanoviská kresťanského myslenia a myslenia New Age. K tomuto výsledku prispelo najmä objavenie a hlbšia reflexia paradigmy nového myslenia skúmanej v systémovej jednote a vzájomnej štruktúrálnej korešpondencii prírodných vied, filozofie a teológie.

Autori zhodne konštatovali, že vplyv starej paradigmy novovekého myslenia založenej na bezvýhradnej viere v ľudský rozum v súčasnosti slabne. Racionalistickú a mechanistickú paradigmu, tak úspešne rozvíjaná G. Galileim, R. Descartom, I. Newtonom a F. Baconom, ako aj patriarchalistickým hodnotovým myslením živým po tisícročia, postupne nahrádza nová, celostná, systémová a ekologická paradigma myslenia. Takéto myslenie charakterizuje: